

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
بخش اول: کالبدشناسی بحران	
۵	فصل اول: مروری بر مهم‌ترین مفاهیم و رخداد‌های اقتصاد جهانی بعد از جنگ جهانی دوم
۵	۱-۱ مقدمه
۶	۱-۲ قابلیت تبدیل ارزها به یکدیگر
۸	۱-۳ دلارهای اروپایی
۹	۱-۴ حق برداشت مخصوص
۱۰	۱-۵ فروپاشی نظام برتون وودز
۱۲	۱-۶ دلارهای نفتی
۱۴	۱-۷ پول‌زدایی از طلا و قانونی کردن نرخ شناور ارزی
۱۵	۱-۸ ایجاد نظام پولی اروپا و اتحادیه پولی اروپا
۱۸	۱-۹ ظهور نظام پولی جهانی چندقطبی (ظهور کشورهای عضو بریک)
۱۹	۱-۱۰ شروع بحران جهانی بیماری کووید ۱۹ از سال ۲۰۱۹ و بُعد بحران مالی آن
۲۱	۱-۱۱ جمع‌بندی فصل
۲۲	۱-۱۲ پرسش و تحقیق
۲۳	فصل دوم: مفهوم بحران و انواع بحران‌های اقتصادی و مالی
۲۳	۲-۱ مقدمه
۲۶	۲-۲ اهمیت مطالعه بحران‌های مالی
۲۶	۲-۳ انواع بحران‌های اقتصادی و مالی
۲۷	۲-۳-۱ بحران بانکی
۲۸	۲-۳-۲ بحران پولی
۲۸	۲-۳-۳ بحران بدهی
۲۹	۲-۳-۴ بحران تورم
۲۹	۲-۳-۵ بحران کاهش عیار پول (اصلاحات پولی یا حذف صفرها)
۳۰	۲-۳-۶ بحران تراز پرداخت‌ها (توقف ناگهانی)

۳۰	۲-۳-۷ بحران‌های مالی سیستمی
۳۱	۲-۳-۸ بحران بازار سهام
۳۱	۲-۴ تشخیص و زمان‌بندی انواع بحران‌ها
۳۲	۲-۴-۱ تشخیص بحران پولی
۳۳	۲-۴-۲ تشخیص بحران توقف ناگهانی (بحران تراز پرداخت‌ها)
۳۳	۲-۴-۳ تشخیص بحران بانکی
۳۴	۲-۴-۴ تشخیص بحران بدهی داخلی
۳۵	۲-۴-۵ تشخیص بحران بدهی خارجی
۳۵	۲-۴-۶ تشخیص بحران‌های مالی سیستمی
۳۵	۲-۵ جمع‌بندی فصل
۳۶	۲-۶ پرسش و تحقیق
۳۷	فصل سوم: مقدمه‌ای بر مهم‌ترین بحران‌های اقتصادی و مالی بین‌المللی: مروری بر چند بحران
۳۷	۳-۱ مقدمه
۳۸	۳-۲ رکود بزرگ
۴۱	۳-۲-۱ علل رکود بزرگ
۴۶	۳-۲-۲ دلایل ایجادکننده بهبود
۴۸	۳-۲-۳ آثار اقتصادی رکود بزرگ
۴۹	۳-۳ بحران روسیه
۵۱	۳-۳-۱ مهم‌ترین اقدامات دولت روسیه برای عبور از بحران
۵۲	۳-۴ بحران شرق آسیا
۵۸	۳-۵ بحران مالی فاصله سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹ میلادی
۵۹	۳-۵-۱ سیاست پولی ایالات متحده در طول سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۶ میلادی
۵۹	۳-۵-۲ عدم تعادل‌های بزرگ در اقتصادهای جهانی (کسری حساب جاری)
۶۰	۳-۵-۳ مقررات مالی بحران‌زا و مقررات ناکافی برای «نظام بانکداری سایه‌ای»
۶۱	۳-۵-۴ رهاسازی استانداردهای وام‌دهی در بازار رهن کم‌اعتبار
۶۲	۳-۶ بحران اتحادیه اقتصادی اروپا
۶۴	۳-۷ بحران اقتصادی یونان
۶۵	۳-۷-۱ علل بحران یونان
۶۷	۳-۷-۲ آثار اجرای سیاست‌های ریاضتی در اقتصاد یونان
۶۷	۳-۸ بحران مطالبات غیر جاری (معوق) نظام بانکی ژاپن
۶۹	۳-۹ نگاهی اجمالی به فراوانی مهم‌ترین بحران‌های اقتصادی و مالی جهان در فاصله پنج قرن گذشته
۷۲	۳-۱۰ جمع‌بندی فصل
۷۵	۳-۱۱ پرسش و تحقیق

۷۶	فصل چهارم: علل انواع بحران‌ها
۷۶	۴-۱ مقدمه
۷۸	۴-۲ مروری بر علل ثبات نسبی مالی در فاصله جنگ جهانی دوم تا ۱۹۶۵ میلادی و ...
۸۲	۴-۳ رویکرد مکاتب فکری به علل بحران‌ها: مباحث نظری
۸۲	۴-۳-۱ علل بحران‌های بانکی از نگاه برخی مکاتب فکری سنتی
۸۵	۴-۳-۲ رویکردهای متأخر به علل بحران‌های بانکی
۸۷	۴-۴ نظام سرمایه‌داری و بحران‌های سیستمی درونی آن
۹۵	۴-۵ رویکرد مبتنی بر «حقایق آشکارشده» و بررسی‌های تجربی در خصوص ...
۹۵	۴-۵-۱ افزایش و کاهش شدید قیمت دارایی (حباب و ترکیدن آن)
۹۸	۴-۵-۲ بحران اوراق رهنی کم‌اعتبار
۱۰۱	۴-۵-۳ افزایش و کاهش شدید اعتبارات
۱۰۳	۴-۵-۴ تقلب، کلاهبرداری و چرخه نقدینگی
۱۰۵	۴-۵-۵ پولی‌سازی اوراق بهادار نوین و افزایش پیچیدگی
۱۰۶	۴-۵-۶ مقررات و نظارت
۱۰۸	۴-۵-۷ نحوه مدیریت ریسک به وسیله بانک‌ها
۱۰۹	۴-۶ علل بحران بدهی بخش عمومی
۱۱۱	۴-۶-۱ (نا)پایداری بدهی: الگوی بدهی خارجی و نرخ واقعی ارز نترکس
۱۱۵	۴-۷ بحران پولی
۱۱۷	۴-۸ توقف ناگهانی جریان سرمایه
۱۱۷	۴-۹ ارتباط تعاملی بین انواع بحران‌های مالی و اقتصادی
۱۱۸	۴-۹-۱ ارتباط بین بحران‌های پولی (ارزی) و بانکی
۱۱۹	۴-۹-۲ ارتباط بین بحران بدهی با بحران‌های بانکی و پولی
۱۲۲	۴-۱۰ جمع‌بندی فصل
۱۲۴	۴-۱۱ پرسش و تحقیق

بخش دوم: آثار بحران‌ها

۱۲۵	فصل پنجم: نظریه و تجربه سازوکار اثرگذاری
۱۲۵	۵-۱ مقدمه
۱۲۶	۵-۲ سرایت بحران
۱۲۷	۵-۳ اثر بحران‌ها بر بازار مالی
۱۲۹	۵-۴ اثر بحران‌ها بر بودجه دولت (بار مالی بحران‌ها)
۱۳۳	۵-۵ فروپاشی تجارت بین‌الملل
۱۳۳	۵-۶ دلاری‌سازی اقتصاد در نتیجه بحران پولی

۱۳۶	۵-۷ آثار نهایی بحران‌ها
۱۳۷	۵-۷-۱ اثر بحران‌ها بر رشد اقتصادی و پیدایش رکودهای طولانی
۱۳۹	۵-۷-۲ افزایش نرخ بیکاری
۱۴۰	۵-۷-۳ اثر بر رفاه، توزیع فقر و نابرابری
۱۴۱	۵-۸ آثار منطقه‌ای بحران مالی و اقتصادی ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹
۱۴۱	۵-۸-۱ قاره آفریقا
۱۴۳	۵-۸-۲ امریکای لاتین و کارائیب
۱۴۵	۵-۸-۳ آسیا و اقیانوسیه
۱۴۷	۵-۸-۴ غرب آسیا
۱۴۸	۵-۹ جمع‌بندی فصل
۱۴۹	۵-۱۰ پرسش و تحقیق
۱۵۰	فصل ششم: بحران‌های اقتصادی و مالی و اقتصاد ایران
۱۵۰	۶-۱ مقدمه
۱۵۰	۶-۲ مروری بر جایگاه اقتصاد ایران در اقتصاد جهانی
۱۵۲	۶-۳ اثر بحران‌های مالی بر اقتصاد ایران
۱۵۲	۶-۳-۱ درآمد‌های حاصل از صادرات نفت و گاز
۱۵۵	۶-۳-۲ اثر بحران‌های اقتصادی و مالی بر کسری بودجه دولت
۱۵۷	۶-۳-۳ اثر بحران‌های اقتصادی و مالی بر نرخ رسمی ارز
۱۵۸	۶-۳-۴ اثر بحران‌های اقتصادی و مالی بر بازار سرمایه
۱۶۰	۶-۳-۵ اثر بحران‌های اقتصادی و مالی بر شاخص‌های قیمت
۱۶۱	۶-۳-۶ اثر بحران‌های اقتصادی و مالی بر بخش واقعی: رشد اقتصادی
۱۶۳	۶-۳-۷ اثر بحران‌های اقتصادی و مالی بر بخش بانکی
۱۶۴	۶-۴ جمع‌بندی فصل
۱۶۵	۶-۵ پرسش و تحقیق
	بخش سوم: واکنش‌ها و درس‌ها
۱۶۷	فصل هفتم: اقدامات لازم برای مقابله با بحران‌ها: درس‌های بحران‌های اقتصادی و مالی
۱۶۷	۷-۱ مقدمه
۱۶۸	۷-۲ اقدامات سیاستی در اقتصادها
۱۶۹	۷-۳ اقدامات ایالات متحده آمریکا
۱۶۹	۷-۳-۱ قانون اضطراری باثبات‌سازی اقتصاد
۱۷۱	۷-۳-۲ نجات صنعت خودروی آمریکا

صفحه	عنوان
۱۷۲	۷-۳-۳ قانون بهبود و سرمایه گذاری مجدد امریکا
۱۷۲	۷-۳-۴ سیاست پولی ایالات متحده
۱۷۴	۷-۳-۵ قانون حمایت از مصرف کننده و اصلاحات وال استریت داد-فرانک، ۲۰۱۰
۱۷۶	۷-۳-۶ سیاست مالی ایالات متحده
۱۷۷	۷-۴ اقدامات اتحادیه اروپا
۱۷۸	۷-۴-۱ افزایش سرمایه مؤسسات مالی در اروپا
۱۷۸	۷-۴-۲ نحوه برخورد اروپا با دارایی های کم ارزش ذاتی (سمی)
۱۷۹	۷-۴-۳ سیاست پولی در اتحادیه اروپا
۱۸۰	۷-۴-۴ بحران عدم توان بازپرداخت بدهی در اروپا
۱۸۱	۷-۴-۵ مقابله با شکل گیری حباب قیمتی و عواقب ترکیدن آن در بخش مسکن و دارایی های واقعی
۱۸۴	۷-۵ اقدامات بریتانیا
۱۸۵	۷-۶ اقدامات روسیه در سال های ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹
۱۸۶	۷-۷ اقدامات کانادا
۱۸۶	۷-۸ اقدامات ژاپن
۱۸۷	۷-۹ اقدامات چین
۱۸۸	۷-۱۰ اقدامات هندوستان
۱۸۹	۷-۱۱ اقدامات امریکای لاتین در سال های ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹
۱۹۲	۷-۱۲ نحوه مواجهه با بحران های پولی در سایر کشورهای در حال توسعه
۱۹۳	۷-۱۳ نحوه مواجهه با بحران های بانکی در کشورهای در حال توسعه
۱۹۷	۷-۱۴ درس های بحران های اقتصادی برای اقتصاد جهانی
۱۹۸	۷-۱۴-۱ درس اول: همکاری و هماهنگی جهانی و استفاده حداکثری از نقش نهادهای بین المللی
۲۰۳	۷-۱۴-۲ درس دوم: میزان کارآمدی تجربه بحران های قبلی در حل آخرین بحران جهانی
۲۰۴	۷-۱۴-۳ درس سوم: نقش علامت دهنده های وقوع بحران
۲۰۶	۷-۱۴-۴ درس چهارم: مرز بین سرکوب مالی، آزادسازی مالی و مقررات احتیاطی
۲۰۹	۷-۱۴-۵ درس پنجم: سیاست های مالی، بدهی های آشکار و پنهان دولت و ...
۲۱۲	۷-۱۴-۶ درس ششم: سازگاری اقدامات سیاستی و ساختار اقتصادی کشورهای در حال توسعه
۲۱۳	۷-۱۵ جمع بندی فصل
۲۱۶	۷-۱۶ پرسش و تحقیق
۲۱۷	فصل هشتم: مقابله با آثار مالی و اقتصادی بحران سلامت (شیوع بیماری کووید ۱۹ ناشی از ویروس کرونا)
۲۲۰	۸-۱ مقدمه
۲۲۱	۸-۲ اقدامات سیاستی
	۸-۲-۱ سیاست کاهش نرخ بهره

صفحه	عنوان
۲۲۱	۸-۲-۲ برنامه‌های گسترده خرید دارایی‌ها
۲۲۲	۸-۲-۳ برنامه‌های محدود خرید دارایی‌ها
۲۲۲	۸-۲-۴ تسهیل اعطای اعتبار
۲۲۴	۸-۲-۵ اعطای اعتبارات بین‌المللی
۲۲۴	۸-۲-۶ تغییر (تسهیل) مقررات
۲۲۵	۸-۳ جمع‌بندی فصل
۲۲۶	۸-۴ پرسش و تحقیق
۲۲۷	فصل نهم: رویکرد اقتصاد اسلامی در مواجهه با بحران‌های اقتصادی و مالی
۲۲۷	۹-۱ مقدمه
۲۲۹	۹-۲ نحوه کارکرد نظام تأمین مالی اسلامی
۲۳۲	۹-۳ ویژگی‌های نظام تأمین مالی اسلامی
۲۳۵	۹-۴ درس بحران‌های اقتصادی برای نظام تأمین مالی اسلامی
۲۳۷	۹-۵ جمع‌بندی فصل
۲۳۸	۹-۶ پرسش و تحقیق
۲۳۹	فهرست منابع
۲۴۸	نمایه موضوعی
۲۵۰	نمایه اشخاص

پیشگفتار

مسئله «بحران‌ها» به یکی از ویژگی‌های غالب اقتصادهای امروزی تبدیل شده است. به گونه‌ای که اقتصادهای جهان در دهه‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰ میلادی شاهد وجود بحران‌های متعدد مالی و اقتصادی در بخش اعظمی از جهان بودند؛ به عبارت دقیق‌تر، بحران و مسائل جانبی آن شاید از معدود مباحثی باشند که در آن مرزهای بین کشورهای «توسعه‌یافته» و «در حال توسعه» چندان پررنگ نشده و هر کدام از این دو گروه، بسته به عوامل مشخصی با این چالش، دست و پنجه نرم می‌کنند.

روشن است که تحلیل بحران‌های مالی و اقتصادی به مثابه یک برنامه «کالبدشکافی و آسیب‌شناسی» باید شامل قسمت‌های مشخصی باشد. به گونه‌ای که اگر مواردی مانند مرور رویدادهای زمینه‌ساز بحران، تعریف و طبقه‌بندی انواع بحران‌ها و مرور شکل‌های مختلف بحران‌های تحقق‌یافته از منظر تاریخی به عنوان یک پیش‌نیاز کار تلقی شوند، بلافاصله بعد از آن باید به علل ایجاد افت و خیزها و یا همان ریشه‌ها و بخش پنهان مسئله پرداخت؛ به عبارت دیگر، باید به این سؤالات پاسخ داده شود که مبانی نظری بحران‌های اقتصادی تحت کدام چهارچوب‌ها موضوعیت می‌یابند؟ مهم‌ترین عوامل توضیح‌دهنده بحران‌ها کدام‌اند؟ منشأ شکل‌گیری حباب، از کدام‌یک از بخش‌ها یا بازارهای سهام، نظام بانکی، املاک و مستغلات یا سایر بخش‌های اقتصاد بوده است؟

نکته دیگر اینکه در خصوص علت‌یابی عمیق بحران‌ها برخی محققان معتقدند به‌رغم وجود حجم گسترده‌ای از داده‌ها که امروزه برای یافتن و آشکارسازی علل بحران‌ها به کار گرفته می‌شوند در اغلب قریب به اتفاق بررسی‌ها، شاید فقط لمس سطحی به جای عمق و اندازه‌یابی بالقوه دلایل بحران‌ها دستاورد نهایی آن‌ها بوده باشد.

همچنین، رویکرد سایر نظام‌های اقتصادی، یعنی نظام‌های رقیب یا منتقد نظام سرمایه‌داری، در خصوص بررسی علل بحران‌ها نشان می‌دهد که نظام‌هایی مانند نظام سرمایه‌داری در درون خود، بحران‌های ذاتی دارند و همین امر باعث هرچه بیشتر برملا شدن تمایل این نظام‌ها به سمت صاحبان سرمایه و تکاثر ثروت می‌شود و با شکل‌گیری جنبش‌های فراگیر علیه آن، روش تفکر و رویکرد جدید زندگی مورد مطالبه قرار می‌گیرد.

بعد از پاسخ به سؤالات مذکور باید انواع آثار کوتاه‌مدت و بلندمدت بحران‌ها بر بخش‌های واقعی و پولی اقتصاد بررسی شود. متناسب با میزان اثر هر کدام از بحران‌ها در اقتصادها نیز سیاست‌ها و اقدامات اجرایی و عملی مؤثر، از طرف دولت‌ها اتخاذ خواهند شد که برای رسیدن به دیدی جامع، باید انواع این سیاست‌ها در مناطق و کشورهای مختلف جهان مرور شوند.

علاوه بر مباحث فوق، یکی دیگر از ویژگی‌های اساسی این کتاب، رویکرد آینده‌نگری و نگاه به آینده آن است. در همین راستا یکی از موضوعات مورد انتظار، درس‌هایی است که بحران‌ها برای این کشورها اعم از سیاست‌گذاران، سیاسیون، تحلیلگران و عوامل اقتصادی خواهند داشت. در خصوص اینکه چه درس یا درس‌هایی می‌توانند از بحران‌ها فرا گرفته شوند، هرچند یک تحلیلگر بیان کرده است که: «چیز جدیدی برای یادگیری وجود ندارد مگر آنکه موارد قبلی فراموش شده باشند»، اما بررسی این کتاب نشان داد که هر بحران، ابعاد و وجوه افتراق و اشتراک متعددی با موارد قبلی دارد و لزوماً درمان‌های مشابهی نمی‌تواند برای همه انواع آن‌ها وجود داشته باشد.

نکته برجسته دیگر در خصوص بررسی بحران‌ها اینکه هرچند در این کتاب و یا سایر کارهای پژوهشی، انواع بحران‌ها به صورت موردی بررسی شده‌اند، ولی در واقعیت اغلب بحران‌ها در قالب آشفتگی‌های خوشه‌ای، یا همان وجود دو یا چند بحران به طور هم‌زمان، رخ می‌دهند و از حالت دو-بحران (دوقلو)، مانند پولی و بانکی، به سه-بحران (سه‌قلو)، مانند پولی - بانکی - بدهی، و در برخی مواقع به بحران‌های نظام‌مند ختم می‌شوند.

افزون بر مطالب مذکور که معمولاً از درون اقتصادها رخ می‌دهند، در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ میلادی ظهور ناگهانی بحران در بخش سلامت جهان، ناشی از شیوع جهانی بیماری کووید ۱۹ در نتیجه ویروس کرونا، اقتصادهای جهانی را در تکانه ناگهانی فرو برد. ابعاد ناشناخته این ویروس و قدرت پراکندگی غیرعادی آن سیاست‌گذاران و مقامات مالی و پولی را به واکنش‌های متعددی واداشت که اندازه این واکنش‌ها با واکنش‌های جهانی در برابر بحران‌های مالی قبلی برابری کرده و حتی فراتر از آن رفته است.

از این گذشته، نظام تأمین مالی اسلامی با پیش کشیدن نحوه کار این نظام به ویژه محور «مشارکت در فعالیت‌ها» و ویژگی‌های برجسته‌ای مانند ایجاد ارتباط قوی بین بخش‌های واقعی و مالی اقتصاد، حذف بهره، شفافیت‌های بیشتر در عملیات مالی و سایر خصایص، و با چاشنی

اتکای کامل به علم و تجربه، این باور را به وجود آورده است که می‌تواند جایگزین مطمئن‌تری برای رسیدن به ارزش‌های الهی در کنار ارزش‌های مادی و فراتر از آن باشد. در واقع، رویکرد اقتصاد اسلامی در مواجهه با بحران‌های مالی، راهکار «مشارکت» را مطرح می‌کند، چرا که نظام کاملاً مبتنی بر مشارکت در سهام، هرگونه اختلالات را در قیمت سهام جذب می‌کند، در حالی که نظام مبتنی بر ایجاد بدهی اختلالات را در قالب تکانه‌های بیشتر نشان می‌دهد. همچنین، در نظام تأمین مالی اسلامی برخلاف نظام متعارف «مسئله عدم تقارن اطلاعات» در خصوص توزیع ریسک وجود ندارد که این چالش به عنوان یکی از ریشه‌های بحران در نظام‌های متعارف اقتصادی مطرح شده است. در حقیقت، محققان اقتصاد اسلامی بر این باورند که به دلیل تسلط بهره و بدهی در نظام متعارف مالی، یک نوع بی‌ثباتی ذاتی در نظام اقتصاد بازار بهره‌محور وجود دارد. سایر نکات مهم در خصوص دیدگاه اقتصاد اسلامی نسبت به بحران‌های مالی در فصل مربوط با جزئیات بیشتر بررسی خواهد شد.

براساس توضیحات فوق، چهارچوب این کتاب در سه بخش و نه فصل تنظیم شده است. در بخش اول کالبدشناسی بحران‌ها با فصول مروری بر مهم‌ترین اتفاقات مؤثر بر روندها در قرن بیستم شروع می‌شود و سپس تعاریف مورد پذیرش علمی انواع بحران‌ها ارائه و درباره نحوه تشخیص آن‌ها بحث می‌شود. بحث کتاب در این بخش با مرور تاریخی بر برخی حقایق تاریخی آشکار شده در انواع بحران‌ها در فصل سوم ادامه می‌یابد و نهایتاً در فصل چهارم در بحثی نسبتاً مفصل مبانی نظری، شروع‌کننده‌ها، انواع تعامل‌ها و جنبه‌های علمی بحران‌ها بررسی می‌شود. بخش دوم با فصل پنجم شروع و در آن انواع آثار اقتصادی و اجتماعی به صورت آشکارا و ضمنی در کل جهان، در مناطق مختلف ارزیابی می‌شود. فصل ششم، به طور ویژه مشتمل بر تمرکز بر اقتصاد ایران در بستر بحران‌های مالی و اقتصادی جهانی است. بخش پایانی این اثر، اهمیت قابل توجهی دارد، چرا که از یک طرف راه حل‌ها، درس‌ها و روش‌های قابل اتکاتر تأمین مالی در بستر بحران‌های مالی و اقتصادی در فصل هفتم بیان می‌شود و از طرف دیگر تجربه تقریباً بی‌سابقه و خارق‌العاده‌ای از بحران سلامت و نحوه مقابله با آن در فصل هشتم بررسی می‌شود. در فصل نهم نیز عملکرد و راهکارهای نظام تأمین مالی اسلامی در مواجهه با بحران‌ها به تصویر کشیده شده است.

در پایان بر خود فرض می‌دانم که از گروه اقتصاد «سمت» و پژوهشکده تحقیق و توسعه سازمان که فرصت انجام این کار را فراهم آوردند سپاسگزارم. همچنین، از داوران

ارجمند، جناب آقای دکتر مسعود درخشان و جناب آقای دکتر محمد واعظ برزانی، که در مراحل پیشنهاد و پایانی انجام دادن کار با ارائه نظرات ارزشمند، ما را در این امر یاری کردند تشکر می‌کنم. بدیهی است هرگونه اصلاحات مورد نیاز و کاستی‌های احتمالی بر عهده مؤلف خواهد بود که امید است با یادآوری خوانندگان گرامی در رفع آن‌ها، موفقیت لازم حاصل شود.

ابراهیم رضائی

۱۴۰۲